

FELSEFE DÜNYASI

2017/KIŞ / WINTER Sayı/Issue: 66
FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.
ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)
Doç. Dr. Necmettin PEHLİVAN (Ankara Üniv.)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Aralık 2017, 750 Adet

Klasik Epistemoloji Yaklaşımıyla Yeni Epistemolojiyi Değerlendirmek

MAKALE GELİŞ TARİHİ : 10.08.2017 / DÜZELTME: 29.09.2017 YAYINA KABUL TARİHİ: 23.10.2017

Hatice BAŞDAĞ BAŞ*

Olgusal varlıkların zihinden bağımsız birer “gerçek” olduğu düşüncesinin 20. yüzyıl başlarında bir çözülmeye uğradığını gösteren bazı gelişmeler olmuştur. Newton fiziğindeki eksiklikler ortaya çıkmış, Heisenberg *belirsizlik ilkesini* ispatlamıştır. “Schrödinger’in Kedisini” gibi teorik deneylerle, gerçekçiliğin varsaydığı tek bir gerçeklik durumu fizik bilimi açısından tartışılabilir hale gelmiştir. Fizikteki *belirlenemezlikler* sonucunda bilim felsefesinde bütüncü ve göreci yaklaşımlar değer kazanmıştır. Fizikteki belirlenemezliklerden başka matematik, mantık ve dildeki belirlenemezliklerin de yaygın olarak fark edilmesi, felsefe çevrelerinde eski epistemolojinin terk edilmesine ve yeni epistemolojik yaklaşımların inşasına yol açmıştır. Yeni bir epistemolojinin ortaya çıkmasında etkin rol alan isimlerden biri de W. V. Quine’dir (ö. 2000).

Quine, pozitivistlerin bilimsellik adına fizik ile metafizik arasına sert bir sınır çekmesinin boş bir çaba olduğunu,¹ olguların ve davranışların zihinsel varlıklardan tam koparılamayan bağlarının bulunduğunu göstermeye çalışmıştır. Quine, mantıkçı pozitivizmin *analitik-sentetik* ayrımı yaparak fiziğin metafizikten ayrıştırılabileceği ve metafiziğin tümüyle felsefi düşünceden elenip çıkarılabileceği varsayımları üzerine geliştirdiği “indirgemeci” tutumuna “Two Dogmas of Empiricism” (1951) başlıklı makalesiyle karşı çıkmıştır.

Mantıkçı pozitivist yaklaşımda, deneysel/sentetik olmayan bir cümlenin analitik de olmadığı tespit edildiğinde, o cümlenin metafiziksel olduğu anlaşılmakta ve bilimden kolaylıkla uzaklaştırılabilmekteydi. Eğer

* MEB, Öğretmen Dr.

1 W.V. Quine, *Word and Object*, Cambridge, 1960, s. 233; W.V. Quine, “Two Dogmas of Empiricism”, *From a Logical Point of View*, W.V. Quine, Cambridge, 1980, ss. 20-46, s.20.

matematiğin önermeleri gibi deneysel olmayan (a priori) ama dünya hakkında bilgi verebilen önermeler *sentetik* kabul edilebilseydi, deneysel olmayan metafiziğin önermelerinin de aynı şekilde dünya hakkında bilgi verebileceğini kabul etmek söz konusu olacaktı. Halbuki, mantıkçı pozitivistler metafiziği bilimden uzaklaştırmak isterler. Matematik, mantık gibi kendinden delilli önermeleri *analitik* ve *ayrıcalklı doğru* kabul ederek metafiziksel önermelerle karışmasını engellediklerini düşünmekteydiler.² Bu bakımdan, mantıkçı pozitivistler için deneysel olmayan bir önermenin *analitikliğini* tespit etmek bilim yapabilmek adına hayati bir öneme sahipti. Quine’ın analitiklik eleştirisinden sonra, deneysel yolla elde edilen *sentetik* önermeler ile *metafiziğin* önermelerinin birbirine karışmasını engeller gibi görünen *analitik* önermelerin tespit edilmesinin imkânsız olduğu ortaya çıkmaktaydı. Quine’ın analitiklik eleştirisi fiziksel ile metafiziksel önermelerin arasına kesinlikle bir sınır çizememek anlamına gelmektedir. Deneyci olmakla beraber analitikliğin belirlenebileceğine karşı çıkararak bir ezberi bozan Quine, *doğruyu* belirlerken *analitik/sentetik* ayrımı yapmaksızın (Bazı önermelere *zorunlu doğru* veya *ayrıcalklı doğru* statüsü vermeksizin) olgulara uygunluğu noktasında tartışmasız görünen gözlemsel önermelerin tümünü birden (toptan) bir ağ örgüsü içinde değerlendirmeyi öneren *bütüncü* (holistic) bir kuram geliştirmiştir.

Quine’ın geliştirdiği *bütüncü* kuram yeni bir epistemolojiyle gerçekleşir. Quine’ın öne sürdüğü yeni-epistemoloji, önermelerde *analitik-sentetik* ayrımı yapmadan pür betimsel bir yol izlemeyi ilke edinen doğalcı bir epistemolojidir. Bu yeni epistemoloji, Quine’a göre, deneyciliğin iki ayrı dönüm noktasından geçmesini sağlamıştır. Birincisi, deneyci gelenekte *analitik-sentetik* ayrımının terk edilerek *bütüncülüğün* benimsenmesiyle, ikinci dönüm noktası ise, özcü (essentialist) bir gerçekçilikten uzak durmayı ilke edinen *doğalcılığın* benimsenmesiyle gerçekleşir.³ Deneyciliğin doğalcılığı (naturalism) benimsediği bu son aşama “post-analitik dönem” olarak adlandırılır.⁴ Post-analitik dönemde, özcü bilim anlayışına karşı,

2 Michael McDermott, “Quine’s Holism and Functionalist Holism”, *Mind*, Cilt 110, Sayı 440 (Ekim, 2001), s.1006.

3 W.V. Quine, “Five Milestones of Empiricism”, *Theories and Things*, W.V. Quine, Cambridge, 1981, ss. 67-72, s. 67.

4 Giovanna Borradori, *The American Philosopher*, Çeviren: Rosanna Crotico, Chicago, 1994, s. 37; Ann Garry, “Analytic Feminism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/femapproach-analytic>, (02/10/2013).

pragmatizm üzerine şekillenerek ortaya çıkan⁵ Quine'ın bütüncü epistemolojisi, metafiziği tamamen reddetmeden felsefenin bilimselliğini korumayı başararak⁶ deneyciliği sağlam bir temele oturtmayı başarmış görünmektedir.

Quine, bilgi üretirken bazı cümlelerin *analitik* olarak belirlenebileceği yönündeki özcü bir anlayıştan beslenen deneyciliğin doktrinlerini Frege'nin anlambiliminde açtığı yoldan giderek reddeder. Buna göre, iki farklı sözcüğün göstergesel nesnesinin yani gönderiminin (denotation, reference) aynı olmasına rağmen, anlam bakımından farklı olabilmesi nedeniyle, anlamın iki manası söz konusudur. Birincisi, ifadenin nesnesini *gösteren* (denotation)⁷ manasındaki kapsamsal anlamdır. İkincisi, ifadenin gösterdiği nesneden farklı olan, yan anlam (connotation) yani, içlemsel (intensional) anlamdır. İçlemsel anlama Frege'nin verdiği örnek, Sabah Yıldızı ile Akşam Yıldızı'dır. İki ifadenin nesnesi aynı iken, içlemsel anlamları (tazammun) farklıdır.⁸ Her iki ad birbirinden farklı olsa bile anlamlı olmaları, onların birer gönderiminin yani, göstergesel nesnelerinin bulunmasına bağlıdır ve bu göstergesel nesnenin (reference, denotation) gerçek birer varlık olması da önemli değildir. Nitekim Frege'ye göre gönderimin gerçek dünyada fiziksel varlığı bulunmayan bir şey, örneğin, Pegasus veya Anka Kuşu olması da mümkündür. Dolayısıyla Frege'ye göre, gerçek bir varlığa işaret etmeyen bir cümlenin konusu, doğruluk değeri bulunmasa bile anlamlı olabilmektedir. Çünkü, örnekte de vurgulandığı üzere anlam ile gön-

5 Quine'ın, bütüncü felsefesini hangi noktalarda pragmatizm üzerine şekillendirdiğini gösteren bir çalışma olarak bkz. Hatice Başdağ Baş, *W. V. Quine'da Anlambilimsel Bütüncülük*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

6 Felsefenin bilimselliğini korumak için spekülative metafizik önermelerin bilime bulaşmasına karşı Quine'ın aldığı tedbir, özdeşliği kurulamayan hiçbir varlığı tanımamaktır. Bu ilkeyi (No entity without identity) uygulamanın gereğini "mümkün varlıklar" örneğinde tartışarak gösterir. Bkz. W. V. Quine, "On What There is", *From a Logical Point of View*, Cambridge, 1980, (ss. 1-19). s. 4; Quine, "Speaking of Objects", *Ontological Relativity and Other Essays*, New York, 1969, (ss. 1-26.) s.23.

7 Russell, Frege'nin "anlam ve gönderim" ayrımını, İngilizcede "meaning and denotation" olarak ifade etmiştir. Bkz. Bertrand Russell, "On Denoting" *Mind*, Cilt. 114. 456. October 2005, s. 877.

8 Gottlob Frege, "Sense and Reference", *The Philosophical Review*, Cilt 57, Sayı. 3 (May, 1948), s. 209-210.

derim aynı şey değildir.⁹ Bu şekilde Frege çizgisinde gelişen modern anlam kuramına göre, her sözcüğün belirli bir nesneye veya bir öze bağlı olarak tanımlanamayacağı sonucuna varılmaktadır. Çünkü, bir sözcük kullanım durumuna göre, gösterdiği nesneyi her zaman kast etmeyebilir. Dolayısıyla, bir sözcüğün manası, o sözcüğün gösterdiğini sandığımız şeyden farklı olabilmektedir. Bu bakımdan, kavramların içlemi ile kaplamasını belirleme konusunda kesin bir sınır çizemeyiz demektir. Bu nedenle, Aristoteles geleniğine bağlı olarak kullanılan özcü¹⁰ tanımlama teorisinin artık kesinliği tartışılır hale gelmiştir. Klasik mantıkta kullanılan özcü tanımı elde etmek için, bir şeyin türünü ve ayrımını belirlemenin aslında pek güvenilir bir yol olmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, klasik mantıkta yaygın şekilde kullanılagelen tanımım tanımı olarak kabul edilen “Tarif, bir şeyin efradını cami’ ağıyarını mani’ kılmaktır” belirlemesi anlam-gönderim ayrımına göre, kesin tanımı sağlamak açısından yetersizdir. Öte yandan, modern anlam kuramı açısından da, eşanlamlılık belirlemesine göre yapılan tanımlar ya kesin tanımı sağlayamamakta ya da açıklayıcılık bakımından zayıf kalmaktadır.

Analitikliğin belirlenmesinin özcü anlayıştan beslenmesi temelde eşanlamlılığın belirlenebileceği inancına dayanmaktaydı. Eşanlamlılığın belirlemek ise tanım yoluyla gerçekleştiğinden öncelikle eşanlamlı olduğuna karar vereceğimiz ifadelerin tanımlanarak eşanlamlı olduğunun ispatlanabilmesi gerekmektedir. Tanım ise, terimlerin anlam olarak gönderiminin/göstersel nesnesinin ne olduğu veya özsel olarak ne olduğu yönündeki varsayımlar üzerine gerçekleştirildiği takdirde hiçbir tanım bilimsel bir kesinlik verme bakımından güvenilir olamayacaktır. Çünkü bir nesneyi veya anlamı gösteren terimler, hem sınırlandırılmayan çağrışımsal manalar içerdiğinden görecelidir hem de, göstersel nesnesi ile anlamı birbirinden farklı şeyler olabildiğinden göstersel nesnenin gerçekte ne olduğunun (tür ile ayrımının ne olduğunun) kesin bir çizgiyle belirlenemeyişi yüzünden tanımlanamaz durumdadır. Tanım yoluyla eşanlamlılığa dayalı olarak kurulan mantıksal özdeşlik uygulamasıyla mantıksal doğruya

9 Susan Haack, *Philosophy of Logics*, New York: Cambridge University Press, 1978, s. 62.

10 Öz: “Varlığın aslımı kuran şey, temel özellik”, bkz. Prof.Dr. Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1994, s. 143.

dönüştürülmüş görünen bir önermenin analitik olup olmadığını belirleme olanağı da yoktur. Çünkü başta imkânsız görülene *tanım* ve *eşanlamlılığa* göre hareket edilmektedir. Yapay bir dilde yeniden üretilen tanımlara göre yapay bir eşanlamlılık mümkün olsa bile, böyle bir eşanlamlılık, ayrıcalıklı *doğru* sayılmayı hak edecek bir temele sahip değildir. Bu şekilde, analitikliği öncelikle *belirlenebilirlik* açısından eleştiren Quine'in geliştirdiği yeni epistemolojiye göre, bilgiyi oluşturan cümlelerde analitik-sentetik belirlemesi yapmak ve bu sayede analitik önermeleri bir kenara ayırıp, metafizik-fizik gibi bir takım ayrımlar yapmak da mümkün değildir. Bu doğrultuda "Her yeşil şey yer kaplar." cümlesinin analitik olup olmadığına karar veremediğini belirten¹¹ Quine'a göre, epistemoloji ile ontoloji iç içedir ve birini diğerinden ayrı olarak ele almak mümkün değildir.¹²

Madde olduğunu sandığımız şeyler ileri düzey gözlemlere göre maddeye benzemeyen davranışlar sergileyebilmektedir.¹³ Bir şeyin özünde ne olduğunu bildiğimizi iddia edecek bir dayanağımız yoktur. Örneğin, *insanı* "konuşan canlı" olarak tanımlarken konuşmayı özsel kabul etmemizin bir temeli yoktur.¹⁴ Dolayısıyla özünü temellendiremediğimiz şeyleri tanımlama imkânımız da yoktur. Bir ifadeyi tanımlamak için eşanlamlı ifadeleri yardıma çağırduğumuz doğrudur. Ancak, bir ifadenin diğeriyle eşanlamlı olduğunu tartışmaya meydan vermeyecek şekilde bilimsel bir kesinlikle belirleme imkânımız da yoktur. Her ifade diğeriinde olmayan örtük manalar ve çağrışımları beraberinde taşır. Örneğin, *beyaz* ile *ak* aynı renge işaret etse de, *hakim* ile *yargıç* aynı görevi yapan kişiye işaret etse de böyle eşanlamlı görünen ifadelerin çağrışımlarını dikkate aldığımızda onların eşanlamlı olduğunu iddia etmemizi engelleyen manalar söz konusu olabilmektedir. Frege'nin örneğindeki gibi, *Sabah Yıldızı* ile *Akşam Yıldızı* ifadeleri aynı nesneye yani, Venüs Gezegeni'ne işaret etse bile anlamları farklıdır. Anlam farkı olarak, en azından, biri, Venüs'ün sabah görüldüğünü anlatırken diğeri akşam görüldüğünü anlatır. Ayrıca, eşanlamlı görünen ifadeler hem dilden dile farklı, hem de bireyden bireye farklı anlam içeriklerine

11 Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 32.

12 W.V. Quine, "Epistemology Naturalized", *Ontological Relativity and Other Essays*, W.V. Quine, New York, 1969, ss. 69-90, s. 83.

13 Bryan Magee, *Yeni Düşün Adamları*, Çeviren: Füsün Akatlı, Ankara, 1985, s. 203-204.

14 Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 24-27.

de sahip olabilmektedir. Örneğin bir dilde sabah vakti günün başlangıcı olarak yalnız belli bir zaman dilimine işaret ederken, çevrildiği dilde daha geniş bir zaman dilimine hatta, kutsallık manası içerecek şekilde bir manaya gönderimde bulunuyor olabilir. Böylece, çevrilen dile göre başka yeni anlamlar ve çağrışımlar ifadelerle yüklenebilmektedir. Bu bakımdan, bir dilden diğerine bilimsel bir kesinlikle çeviri yapmak mümkün değildir.¹⁵ Halbuki, mantıkçı pozitivistin tezlerini sistematize etmiş olan Carnap, bilimsel çalışmalarda çeviriyi merkeze almıştı. Carnap, *bilim* söz konusu olduğunda dildeki verilerin öncelikle fiziksel bir dile çevrilmesi gerektiğini esas almaktaydı. Bu açıdan, Carnap tarafından bir ifadeyi bir başka dile, örneğin fiziğin diline çevirmek, o ifadeyi bilimselleştirmenin bir ön şartı olarak kabul edilmekteydi.¹⁶ Quine ise, tam bir çevirinin imkânsızlığını göstererek Carnap'tan farklı bir yol izlemiş ve çevirinin güvenilir bilgiyi sağlamada merkezi bir konumda yer alamayacağını vurgulamıştır. Bu bakımdan, Quine açısından, aslında pek mümkün olmayan eşanlamlılık belirlemesine göre formüle edilmiş olan *analitiklik* belirlemesi de temelsiz olduğundan bilimsel çalışmalarda bir dayanak olarak kullanılamaz.¹⁷

Quine'in, eşanlamlılıktan başka, analitikliğin temelsizliğini dile getirdiği ikinci nokta, analitik önermenin *zorunlu doğru* veya belli bir sisteme göreli doğru dahi olsa *ayrıcılık* olarak *doğru* kabul edilmesidir. Çünkü, Quine'a göre, yapay dillerde yeniden üretilmiş tanımlara göre eşanlamlılığın belirlenebildiğini kabul etsek bile analitik önermeyi *zorunlu doğru* veya *ayrıcılık* olarak kabul etmemizin bir temeli yoktur.¹⁸ Gözlemsel önermelere kıyasla mantıksal olması yönüyle ayrıcalıklı konumda görülen *analitik* cümleler Quine'in yeni epistemolojisinde ayrıcalıklı bir konumda değildir.

Sonuç olarak, Quine'in önerdiği yeni epistemoloji açısından eşanlamlılık ve *tanım* bildiren bir cümle tek başına bilgi olarak kabul edilmez, yalnız, bir sistem içinde diğer cümlelerin tümüyle uyum içerisinde olma

15 Quine, *Word and Object*, s. 29-30, 51.

16 Michael Friedman, "Philosophical Naturalism", *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Cilt. 71, Sayı 2, Kasım, 1997, ss. 7-21, s. 9.

17 Quine, analitiklik belirlemesinin temelsizliğini "Two Dogmas of Empiricism" başlıklı makalesinde tartışarak göstermiştir.

18 Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 33.

şartıyla tamamlayıcı, yardımcı unsur olarak *kendinden delilli* cümleler çerçevesinde kullanılabilir.¹⁹

Quine'in yeni epistemolojisinde metodoloji, epistemolojiden; epistemoloji, ontolojiden ayrı görülmediği için, birinde *doğru* kabul edilen bir ifadenin diğer disiplin açısından da *doğruluğu* söz konusudur. Bu nedenlerle Quine'in önerdiği yeni epistemolojide *analitik cümleler* belirlenemediği için fenomenlere ilişkin tanımların yapılamayacağı kabul edilir. Yeni epistemolojide bir şeyin özünde ne olduğuna ilişkin varsayımlara dayanarak fikir yürütmekten uzak durulmaya çalışılır. Dolayısıyla, bu yeni epistemolojide fenomenlere ilişkin özcü yaklaşımların terk edilmesi ve bunun yerine *doğalcı* (natüralist) yaklaşımın benimsenmesi *tanımın/eşanlamlılığın/analitikliğin* belirlenemezliğinden kaynaklanan yoksunluğun sonucunda bilim üretmeye bir çare olarak ortaya çıktığı görülmektedir.²⁰

Quine'in yeni epistemolojisi, analitikliği reddetmesi, doğalcılığı benimsemesi, özcü olmayan bir gerçekçilik anlayışını benimsemesi ve etiğin imkânsızlığını kabul etmesi gibi noktalarda eleştirilmektedir. Ne var ki, yapılan eleştirilerin önemli bir kısmı temelsiz varsayımlara dayalı olan eski epistemoloji anlayışına bağlı kalınarak yapıldığı için, yeni epistemoloji açısından anlamsız görünmektedir.

Sonuç olarak, bir argüman ait olduğu sistem içerisinde anlamlı iken bir başka sistem içerisinde anlamsız görünebilir. Bunun bir nedeni, önceki sistemin verdiği hatalar nedeniyle önceki sisteme/epistemolojiye dayalı olarak üretilen argümanların yeni epistemoloji açısından artık kabul edilemez olmasıdır. Bu bakımdan, bir argümanı anlamak için önce o argümanın bağlı olduğu sistemi göz önüne almak ve geçici olarak da olsa, henüz hata vermemiş yeni sistemin, “düşünme takkesini giymek”²¹ gerekebilir. Bu bağlamda, bu çalışmada yeni epistemoloji anlayışına karşı eski epistemoloji anlayışıyla öne sürülen bazı argümanların anlamsız görüldüğünü göstermeye çalışacağım.

19 W. V. Quine & J. S. Ullian, *The Web of Belief*, New York, 1978, s. 35, 36.

20 Quine, “Five Milestones of Empiricism”, s. 72.

21 Nilüfer Kuyaş'ın Thomas Kuhn'dan çevirdiği bir tabirdir. Nilüfer Kuyaş, “Çevirmenin Sunuşu”, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Thomas Kuhn, Çeviren: Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, ss. 11-59, s. 26.

Analistik-Sentetik Ayırımının Rafa Kaldırılmasına Karşı İleri Sürülen Bazı İtirazların Anlamsızlığı

Analistik-sentetik ayırımını farklı kategorilerde değerlendirmek, mesela, epistemolojik değil *metodolojik* açıdan yapılabirliğini öne sürmek veya ayırımın ontolojik olduğunu iddia edip epistemolojik olmadığını iddia etmek de Quine'in yeni epistemolojisi açısından anlamsız görünmektedir.

Yeni epistemolojinin bütüncü kavrayışının bir adım gerisinde durarak, yani, *metodoloji-epistemoloji-ontolojiyi* birbirinden ayrı disiplinler olarak ele alabilen eski epistemoloji anlayışına bağlı kalarak, *analitik önermeyi* belirlemenin mümkün olup olmadığını tartıştığımızda, temelsiz argümanlarıyla²² çoktan hata vermekte olan bir paradigmaya (değerler dizisi) bağlı kalarak başka bir paradigma içerisindeki bir durumu anlamlandırma teşebbüsünden kaynaklanan bir dizi yanılısma meydana geldiğini görebiliriz. Örnek olarak, Carnap'ın *analitiklik* tanımını ve Quine'in bu tanıma reddetme gerekçesini ve bu gerekçeye yönelik eleştirileri hatırlayalım:

Carnap'ın, çalışmalarında, analitik bir önermenin doğruluğunun gerçeklikle olan tutarlılığından değil de, yalnızca sisteme göre belli bir tutarlılığından kaynaklandığı yer almaktaydı. Bu şekilde, deneyci gelenekte ortaya çıkan yetersiz *analitiklik* tanımlarına karşı, Carnap'ın nispeten net bir tanım yapmayı başardığı bilinir. Carnap'ın analitiklik tanımına göre, bir sistemin *anlambilimsel kurallarına göre* tutarlılık gösteren ve dil dışı nesnelere bağımsız olarak doğruluğu belirlenebilen önermeler *analitik* olarak kabul edilmekteydi.²³ Carnap'ın analitiklik tanımına karşı Quine, anlambilimsel kurallara göre bir önermeyi analitik kabul etmenin bir temelini bulunmadığını savunmuştu.²⁴ Quine'a göre, Carnap'ın analitiklik tanımı, analitik bir cümlenin "Nasıl doğru?" sorusuna "-Sistemin anlambilimsel kurallarına göre." Şeklinde bir cevap verebiliyorken, "Niçin doğru?" sorusuna bir cevap veremiyordu. Bu bakımdan, analitik önerme tanımını kabul etmeyen Quine'a karşı, eski epistemolojiye bağlı kalarak şu itirazları yöneltmek ilk bakışta makul gelebilir:

22 Analitiklik belirlemesinin temelsizliğini beş maddede tartışarak gösteren Quine'in "Two Dogmas of Empiricism" başlıklı makalesidir.

23 Rudolf Carnap, *Meaning and Necessity*, Chicago, 1956, s. 10.

24 Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 33.

Dış dünya hakkında bilgi vermeyi amaçlamayan ve mantıksal doğruluk açısından olası her durumda “doğru” olduğu belirlenen bir cümleyi (analitik önerme), epistemolojik anlamda doğru olarak nitelemek yerine mantıksal doğru olarak niteleyebiliriz. Bu bağlamda epistemolojik olarak doğru veya yanlış bir değerde olma iddiasını zaten taşımayan bir cümle hakkında “Niçin doğrudur?” veya “Niçin tutarlıdır?” sorularını sormak yerine aslında o cümlenin “Nasıl tutarlı?” olduğunu sormalı değil miyiz? Bir cümlenin “Nasıl tutarlıdır?” sorusunun cevabının, o cümlenin ait olduğu sisteme göre verilmesi gereği kaçınılmaz değil midir? Öyleyse, analitiklikle ilgili tanımlar metodolojik açıdan anlamlı değil midir? Dolayısıyla, sistemlerin kendi diline göre üretilmiş olan tanımların özel olarak yeniden üretilmiş olması nedeniyle eşanlamlılık belirlemede yeterli ve geçerli ölçüt olacağını söyleyemez miyiz? Bu durumda, Quine’in Carnap’ın tanımındaki analitikliği eleştirmesi, metodolojik açıdan değil de sadece epistemolojik açıdan anlamlı olabilir.²⁵ Dolayısıyla, “Aşırı şüphecilik yapmadan analitiklik tanımlarını, ortaya konan analitiklik belirleme yöntem ve ölçütlerini geçerli kabul edip neden iş görmeye devam etmeyelim?”²⁶ Bu şekilde klasik epistemoloji yaklaşımıyla analitikliğin geçerliliğini tartıştığımızda bütüncü bir kavrayışı gözden kaçırmış oluruz. Yüksek lisans tezimde ve “W. V. Quine’in Analitiklik Eleştirisi” başlıklı çalışmamda yukarıdaki gibi bir dizi itirazlar ve analitiklik belirlemesine *metodolojik* olduğu yönünde bir sınırlamayı²⁷ kabul etmiştim. Belki, yukarıdaki itirazlar, bütüncülüğün gerisinde durup, analitik ve sentetik ayrımının, *metodoloji-epistemoloji-ontolojinin*, klasik epistemoloji anlayışında olduğu gibi birbirinden ayrı olarak ele alınabileceğini varsaydığımızda anlamlı görü-

25 Buket Korkut, bu doğrultuda bir görüşü klasik epistemoloji anlayışına bağlı kalarak savunmuştur. Bkz. Buket Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on The Controversy between Carnap and Quine*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

26 Daha önce öne sürdüğüm bu tartışma yüksek lisans tezimde ve “W. V. Quine’in Analitiklik Eleştirisi” başlıklı çalışmamda yer almaktadır. Bkz. Hatice Başdağ Baş, *Önergelerin Analitikliği Bağlamında W.V. Quine’in Mantıkçı Pozitivizme Eleştirisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 71-72; Hatice Başdağ Baş, “W. V. Quine’in Analitiklik Eleştirisi”, *Felsefe Dünyası*, 46, Ankara, 2007, ss. 155-173, 2007.

27 Böyle bir sınırlamayı öneren bir çalışma mevcuttur: Bkz. Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on The Controversy between Carnap and Quine*.

nebilir. Ancak, klasik epistemoloji bakışının bırakılıp Quine'in yeni epistemolojisiyle oluşturduğu bütüncü bakışıyla bakıldığında, temelsiz olduğu görülen eski-epistemoloji anlayışı terk edilmiş olacağından, yukarıdaki sorular ve itirazlar anlamsızlaşacaktır. Nitekim, Quine'in analitik-sentetik ayrımını reddetmesi, temelsiz olduğunu düşündüğü eski-epistemoloji anlayışını terk etmesiyle ve *metodoloji*, *epistemoloji* ve *ontolojinin* birbirinden ayrılamaz disiplinler olduğunu fark ederek oluşturduğu yeni epistemoloji kavrayışıyla birlikte anlamlıdır.

Eleştirisinde, analitik önermelerde *epistemolojik/metodolojik* gibi bir ayrıma, bütüncülüğün espirisi bakımından sıcak bakmayan Quine, metodoloji-epistemoloji-ontoloji ayrılamazlığını göz önüne alarak örneğini özellikle yapay dillerden verir. Yapay dillerde, doğruluğun ontolojik ve epistemolojik boyutu yokmuş gibi görünmesine rağmen Quine, bunun aksini vurgular. Klasik felsefe geleneği açısından önermelerde analitik-sentetik ayrımının metodolojik açıdan yapılabiliğine dair şüphe duyulmayan anlambilimsel kurallara göre izafileştirilen analitiklik belirlemede bile ontolojiyle iç içe olan bir epistemolojik boyutun var olduğuna işaret eder. Bu noktada, Quine'in verdiği örneği, sembolik/ yapay dillerden seçmesi, yalnız metodolojik olarak doğru kabul edilebilecek bir analitiklik tanımında bile ontolojik-epistemolojik boyutun bulunduğunu gösterme amacını taşır. Quine'in, dil düzeylerini²⁸ dikkate alarak yapay dillerden verdiği bir örneğe göre, Y1, Y2 gibi önermelerin Y0'a göre "niçin analitik" olduğunu açıklayamayız. Nitekim Y1, Y2 gibi önermeleri Y0'a göre "nasıl analitik" olduğunu gösterebiliyor ve bunun işlevlerinden yaralanabiliyor olmamız, analitikliği (metodolojik-epistemolojik-ontolojik olarak) açıklayamaz.²⁹

Quine'in analitikliğe yönelik itirazlarının iki açıdan olduğunu hatırlarsak, birincisi, bir önermenin yalnızca "nasıl analitik" olduğunu ontolojiyle iç içe olan epistemoloji açısından kesin olarak belirlemenin imkânsız olması dolayısıyla idi. Bu boyuttaki itirazını, analitikliği belirlemede bir ölçüt olarak kullanılan eşanlamlılığı tespit etmenin mümkün olmadığını

28 Tarski'nin nesne dili ve üst dil ayrımını bazı farklarıyla beraber Carnap ve Quine da kullanmışlardır. Bkz. Alberto Coffa & Rudolf Carnap, "Tarski and the Search for Truth", *Science and Philosophy, in the Twentieth Century*, Editör: Sahotra Sarkar, Cilt VI, New York, 1996, ss. 155-180, s. 155.

29 Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 33.

göstererek temellendirmişti. İkinci açıdan yaptığı itirazını ise, yeniden üretilmiş tanımlara göre eşanlamlılığın tespit edilebileceği yapay dillerde, analitik önermenin geçerliliğini kabul ederken, zorunlu doğru veya seçilmiş bir sistemin deneysel olmayan bir takım kurallarına göre doğru olarak kabul edilmesinin bir temelini bulunmadığını anlatarak gerçekleştirir. Nitekim, Quine, totoloji olduğu açık olan ve terimlerinin eşanlamlılığı hakkında herhangi bir anlambilimsel araştırmaya ihtiyaç hissettirmeyen ve ontolojik-epistemolojik açıdan, özdeşlik prensibine uygunluğu tartışmasız olan “bekâr bekârdır” gibi bir cümlenin analitikliğini reddetmez.³⁰ Ancak, böyle bir analitikliğin ayrıcalıklı doğru olarak kabul edilmesini “Two Dogmas of Empiricism” (1951) başlıklı makalesinin beşinci maddesinde “Niçin analitik?” sorusuyla kırar. Eşanlamlı kabul edilebilecek iki ifadeyi birbirine eşdeğer olarak aktaran bir cümlenin analitik olduğunun kabul edilmesinden başka belli bir dile göreli olarak bile olsa zorunlu doğru veya seçilmiş bir sistemin anlambilimsel kurallarına göre doğru olarak kabul edilmesinin bir temeli olmadığını vurgular. Bu bakımdan, hoşgörü prensibi çerçevesinde Carnap’ın öne sürdüğü seçilmiş bir sistemin anlambilimsel kurallarına göre izafileştirerek analitik kabul ettiği bir cümleyi Quine, dile göreli mantıksal yorumlamalar açısından da doğru olarak kabul etmeyi temelsiz bulur. Nitekim ona göre, kaynağı yeterince açıklanmamış anlambilimsel kurallar da bir önermeyi doğru kabul etmeyi gerektirecek bir dayanak değildir.

Analitikliğin belirlenebileceğine itiraz eden Quine’a yönelik eleştirilerden bazılarının zayıflığı, temelsiz olduğu görülebilen eski epistemoloji yaklaşımına bağlı kalmaktan kaynaklanmaktadır. Örneğin, Grice ve Strawson’un, metodolojik belirlemenin ardında sanki ontolojik bir boyutun bulunmadığı varsayımıyla itiraz ettikleri göze çarpmaktadır. Bu nedenle, onlar, analitik-sentetik ayrımının, bulanıklığı ile ayrımın savunulamazlığı arasındaki fark üzerinde durarak ayrımın imkânını sağlayan ölçütlerde bir bulanıklığın olmadığı, eşanlamlılığın tespit edilebildiği olası bir durumda

30 Quine, analitik önermeleri sentaktik ve semantik olarak iki grupta ele alır. Kelime tekrarı ibaret ifadeleri, totoloji olduğunun açık olması nedeniyle analitik kabul eder. Bkz. Quine, “Two Dogmas of Empiricism”, s. 22.

bile analitik-sentetik ayrımının savunulamazlığı sonucuna varılmasına itiraz etmişlerdi.³¹

Quine, analitik cümlelerin varlığına değil veya kendinden delilli cümlelerin bazılarının analitik olabileceğine değil, bazı cümlelerin *analitik* olarak tespit edilebileceğini temellendirmeksizin kabul etmeye, temellendirilse bile onları mantıksal doğru olmaları yönüyle ayrıcalıklı bir statüde tutarak bilim adına iş görmeye karşı çıkmaktadır. Bütüncü bakış göz ardı edilmezse, Quine’ın analitiklik fikrini reddetmesi, ilk bakışta görülen, “Deneycilik adına deneysel olmayan yargıları reddettiği” yönünde hatalı olabilecek yüzeysel bir sonuca varmaya da izin vermez. Yine, bütüncü bakış açısından, analitik önermenin varlığına itiraz ile analitik önerme ayrımının yapılabirliğine itiraz aynı şey değildir ve ikisinin farklı sonuçları vardır. Analitik önermenin ve dolayısıyla kendinden delilli cümlelerin var olabileceğini reddetmek, *matematiğin* ve *mantığın* gereksiz ve dolayısıyla bilimin imkânsız olduğunu iddia etmeye götürür. Ancak, analitik ile analitik olmayanın kesinlikle ayırt edilemeyeceğini iddia etmek ise, mantığın, matematiğin önemine veya bilimin yapılabirliğine gölge düşürmez. Ayrıca, analitik önerme belirlemesine dayalı olarak, metafiziği fizikten ayırıştırmanın pek mümkün olmadığı sonucunu da beraberinde getirir. Quine, açısından belirtmeye çalışırsam, analitik-sentetik ayrımından vazgeçmekle beraber yine, her iki tip cümleyi (analitik ve sentetik) ayrıcalıklı bir statüye tabi tutmadan kullanmaya devam etmek gerekir. Böylece, fizik ile metafizik arasındaki ayrım gereksizleşir. Çünkü, metafiziğin önermelerini fiziğin önermelerine karışmasını engelleyen adeta tampon vazifesi gördüğü sanılan *analitik* önermeleri saptamak aslında imkansızdır.³² Bir cümlelerin *analitik* olduğuna karar vermekten öte, o cümlelerin *zorunlu doğru* veya *zorunlu doğru* sayılmasa bile mantıksal olduğu için *ayrıcalıklı doğru* olduğunu iddia etmek de temelsizdir. Ayrıca, böyle bir iddia felsefeyi sınırlayarak onun bilimin bir devamı olmasını kitlemektedir.³³

31 H. P. Grice & P. F. Strawson, “In Defence of a Dogma”, *The Philosophical Review*, Cilt 65, Sayı 2, New York, 1956, s. 142.

32 Quine, “Two Dogmas of Empiricism”, s. 20.

33 Örneğin, “gezegenlerin sayısı” ile 9 rakamı mantıksal ifadeye çevrilerek eşdeğer ve dolayısıyla mantıksal doğru olarak kabul edilecek olsa ve günün birinde gezegenlerin sayısının 8 olduğu ortaya çıktığında önceki eşdeğerliğe göre oluşturulan çıkarımlar da hata verecektir. Bu bakımdan Quine bilim ve felsefe birlikteliğini bozabilen eşdeğerliliklere göre analitikliğe dayalı işleyen kiplikli niceleme mantığını da reddetmiştir. Bkz. Quine, *From a Logical Point of View*, s. 158.

Sonuç olarak, Quine’ın analitik önermeler ile analitik olmayan önermeler arasında yapılan ayrımının savunulamaz olduğunu iddia etmesi, metodoloji-epistemoloji-ontoloji gibi disiplinleri birbiriyle ayrılmaz şekilde kavramasıyla bağlantılıdır. Bunları birlikte bir bütün olarak ele almasının nedeni ise, önceki epistemolojide yapılan ayrımların temelsiz olduğunu görmesidir. Bütüncü bakış açısından, bir önermenin, bir sistemin kurallarına göre (izafeleştirerek) dahi olsa “analitik” olduğunu iddia etmek, o önermenin doğruluğunu metodolojik olarak söylerken başka bir açıdan epistemolojik ve ontolojik manada *doğru* olduğunu iddia etmeyi de gerektirmektedir. Şu var ki, analitik olduğu saptanmış bir cümlenin *doğru* olduğunun bir temeli yoktur. Dolayısıyla, metodoloji-epistemoloji-ontolojiyi birbirinden ayrı olarak ele alabilen eski epistemolojinin, analitikliği belirlemeyi, ontolojiden ayrı olarak kabul ettiği epistemolojik veya metodolojik manada savunması bütüncü bakış açısından bir anlam ifade etmez. Çünkü, A ile B’yi sebepsiz yere eşdeğer kabul etmiş olmak, $A=B$ olduğu durumları epistemolojik veya ontolojik *doğru* olarak kabul etmemizi gerektirecek bir neden değildir. Epistemolojiden ayrı olarak sadece *metodolojik doğru* sınırlandırması yaparak analitik cümleyi *doğru* kabul etmenin ise, Quine’ın yeni epistemolojisinde bir karşılığı yoktur.

Özcü Olmayan Gerçekçiliğe Yöneltilen Şüpheli İtirazların Anlamsızlığı

Doğalcı yaklaşımlarda gördüğümüz özcü olmayan gerçekçilik yaklaşımının yalnız *metodolojik* manada olduğunu iddia etmek de, yeni epistemolojide *pragmatist-doğalcılık* bakışını dikkate almadan yapılan değerlendirmenin yol açabileceği bir başka yanılsama olarak görünmektedir.

Quine, belirlenemezlikler karşısında, şüphelilerin bilinemezci yaklaşımını benimsemek yerine bilim yapmayı olanaklı kılan pragmatik bir gerçeklik anlayışını kabul etmiştir. Bütüncü felsefesini özcü olmayan naif bir gerçekçilik (unregenerate realism) anlayışına bağlı olarak kuran Quine, bu naif bir gerçekçilik ile, geleneksel epistemolojinin “ilk felsefeyi” a priori bilgiler olarak kabul etmesine karşı, “ilk felsefe” olarak sunulan *a priori*yi ve buna bağlı olan analitik önermelerin belirleyici statüsünü her türlü felsefi düşünüşten uzaklaştırır. Bilim üretmeye imkân veren betimle-

meye elverişli bir şeyin varlığını, yalnız bir sistem dâhilinde *gerçek* kabul eder. Belki, Quine, eski epistemoloji anlayışına göre, fiziğin ve dilin nesnelere (facts of the matter) gerçekliğini, metafiziksel değil ama, sadece *metodolojik* manada kabul etmiş görünebilir. Ancak, fiziğin ve epistemolojinin birbirinden ayrı olmadığını kabul eden yeni epistemoloji açısından bakılırsa, Quine, hem ontolojik hem de metafiziksel olan ama yine de özcü olmayan *naif gerçeklik* anlayışını bir Arşimet noktası kabul etmiş durumdadır. Nitekim, Quine'a göre, doğalcı epistemolojiyi kullanarak karşımızda duran gerçek dediğimiz nesnelere onlara herhangi bir öz belirleme veya bir biçime uydurma çabasına girmeden, doğal halleriyle birer bulgu (evidence) olarak görüp onlara dayalı bilim üretebilmekteyiz.

Bilim yapmak adına, özcü manada olmasa da bir gerçekliği mecburen kabul etmiş olduğumuzu göz önüne alan Quine, böyle bir gerçekliği, doğalcılığın olumsuz (negative) iki kaynağından biri olarak gösterir.³⁴ Doğalcılığın diğer olumsuz kaynağı ise, bağlamsal tanımlar da dahil olmak üzere teorik terimlerin fenomen olarak bir türlü tanımlanamaz olmasıdır. Dolayısıyla, eski epistemolojinin benimsediği özcü gerçekçilik anlayışı savunulabilir bir şey olsaydı ve terimler fenomen olarak tanımlanabilir olsaydı doğalcılık diye bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmayacaktı.

Gerçek hakkında hiçbir inancın yeterli bir gerekçesinin bulunamayacağını savunan çağımızdaki şüpheci yaklaşıma karşı, belli bir biçime sokulmamış, öz tayin edilmemiş naif bir gerçekliği kabul eden Quine, epistemolog ile şüphecinin birbirleriyle savaşında ikisinin de aynı silahla donandığını ifade etmektedir. Nitekim, şüpheci, bilime saldırırken varacağı sonuçtan şüphe duymayarak bilimsel dayanakları kullanmakta, bilimci de bilimi savunurken bilimsel dayanakları öne sürmektedir, dolayısıyla, epistemolojik şüphecilik bilimsel manada bir bilginin olamayacağını şüphe duymadan argümanlaştırırken bunu yine mantıksal ve bilimsel çıkarımlarla ifade etmektedir. Bu nedenle, şüpheler de sorunlu gördükleri epistemik bilgiyi baştan örtük biçimde şüphe duymaksızın kabul ederek bir tutarsızlık içerisine düştüklerinden, şüphe götüren itirazları da kayda değer değildir.³⁵

34 Quine, "Five Milestones of Empiricism", s. 72.

35 W. V. Quine, "The Nature of Natural Knowledge", *Mind and Language*, Editör: Samuel Guttenplan, Oxford, 1975, s. 68.

Özcü olmayan naif bir gerçeklik konusunda Quine'ı şüpheli bir yaklaşımla eleştirenler³⁶, ontoloji ile epistemolojinin birbirinden ayrılmazlığını göz ardı etmektedirler.³⁷ Nitekim, bütüncü kavrayış açısından bir gerçeklik kabulüne karşı çıkarken kullanılan epistemolojik gerekçeler de belirli bir ontoloji anlayışından bağımsız değildir.

Kurt Kılığındaki Kuzunun Özsel Gerçekliğini Tartışmanın Anlamsızlığı

Quine'in yeni epistemolojisine karşı muhafazakâr tutumda olanlara göre (ör. Hilary Putnam), normatif olmayan bilgi yani, *doğallaştırılmış bilgi* mümkün değildir. Gibson, muhafazakar eleştirilerin argümanlarını özetle "kurt ve kuzu" temsiliyle anlatır. Klasik epistemoloji anlayışına göre:

Doğallaştırılmış epistemoloji kurt kılığındaki koyundur. Çünkü, koyun psikolojisine sahiptir. Kurt olan epistemoloji ise, normatiftir. Doğalcılığa göre, gerçeği yalnız gözlemsel yolla elde edebiliyorsak, kurt kılığındaki koyun psikolojisine sahip olan doğallaştırılmış epistemolojiyi betimlediğimizde onun bir kurt olduğu kanaatine varmadan başka çaremiz yoktur. Şu halde, "Koyun kurtla özdeş olmadığına göre, doğalcı epistemologlar gerçek epistemolog olamazlar!"³⁸

Yukarıdaki temsilde özetlenen muhafazakâr itirazlar Quine'a göre, bazı temelsiz varsayımlara dayalı eski epistemoloji anlayışıyla yapıldığından, yeni epistemoloji açısından anlamsız görünür. Çünkü, Quine, yeni epistemolojisinde özcü bir gerçek anlayışına sahip olmadığı için, onun açısından, tespit etmesi imkansız olduğu için, karşısında duran kurdun "gerçek"te kuzu olup olmadığını tespit etmek veya özünde *ne* olduğunu bilmek önemli değildir. Yeni epistemolojisiyle pragmatist bir yaklaşıma sahip olduğunu görebileceğimiz Quine'a göre, bilmek, kurt görünümündeki varlığın nasıl davrandığını tespit etmek ve lehimize ve aleyhimize yarayacak yönlerinin neler olduğunu imkân ölçüsünde belirlemek ve bu bilgileri kullanabilmektir. Nitekim özsel *gerçeğin* ne olduğunun belirlene-

36 Quine'a karşı klasik epistemoloji anlayışıyla şüpheli itirazları dile getiren bir isim Barry Stroud. Bkz. Barry Stroud, "Naturalized Epistemology", *The Significance of Philosophical Scepticism*, New York., 1984, ss. 209-255.

37 Roger F.Gibson, Jr., *Enlightened Empiricism*, Florida, 1988, s. 58, 59.

38 Gibson, *Enlightened Empiricism*, s. 67, 68.

bileceği iddiası, bilimle birlikte hareket etmeye çalışan yeni epistemoloji açısından, fiziğin ve mantığın bazı belirlenemezliklerden sonra ulaştığı son aşamaya göre temelsizdir.³⁹ Quine, bu yönüyle geleneksel epistemolojiyi reddetmekte ve onun kavramlarıyla düşünmemektedir. Bir şeyin özünü bildiğini iddia eden “gerçek (!) bir epistemolog” olmak gibi bir iddiaya sahip değildir. Böyle mütevazi bir iddiasızlığı belki eski epistemolog, “Artık felsefe yapılamayacağı veya felsefenin öldüğü” şeklinde algılamak, yeni epistemolog, bir şeyin özünü belirleme iddiasından uzak durmayı, felsefenin bilimle işbirliği içinde ve ne dediği belli olan biçimde spekülatiflikten arınarak ilerlemesi olarak yorumlayabilir.

Quine’ın Yeni Epistemolojisindeki Doğalcılık ve Etiğin Sorunsallaşması

Quine’a göre *etik*, metodolojik açıdan belirlenebilirlik olanakları bakımından bilime göre daha zayıftır. Her ikisinin gerçek nesnesinin (facts of the matter) bulunmasına rağmen, etikte değerleri belirleme olanaksızlığı vardır.⁴⁰ Bir sosyal topluluk için *iyi* kabul edilen bir şey bir başka topluluk için *kötü* kabul edilebilmektedir.⁴¹ Ya da aynı sosyal topluluk içinde bile bazen değerlerde bir belirsizlik olabilmektedir. Örneğin, yürüme engelli birine tekme atmak davranışını bir toplum, “taşkınlık” olarak ifade ederken, aynı toplum, bir yabancının benzer suçu yapması karşısında durumu sadece “üzücü” olarak ifade edebilmektedir. Dolayısıyla, etik gözlemsel bir ifade, aynı sistem içerisinde, aynı toplum değerleri içinde bile, farklı değerlendirmelere, anlatımlara ve farklı anlam içeriklerine maruz kalabilmektedir. Bu bakımdan, “Kar yağıyor” cümlesindeki gibi, gözlemleyen herkes tarafından onaylanmak mecburiyetinde kalınan gözlemsel cümleler yanında “etik gözlemsel ifadelerin” tartışmaya açık olması dolayısıyla bilişsel veri sağlamak açısından bilimle etik arasında bir kalite farkı söz konusudur. Bu bakımdan, Quine açısından, etik önermelerde betimsel/gözlemsel sayılabilecek bazı ifadeler yer alsada etik önermeler, pür betimsel olmayıp içerisinde içlemsel anlam (örtük manalar ve çağrışımlar)

39 Belirlenemezliklerin hangi konular hakkında olduğu için bkz. Başdağ Baş, *W.V. Quine’da Anlambilimsel Bütüncülük*, s. 47-75.

40 Quine, “On The Nature of Moral Values”, *Critical Inquiry*, Cilt 5, Sayı 3, Chicago, 1979, ss. 471-480, s. 477.

41 Quine, “On The Nature of Moral Values”, s. 473.

barındırmakta olduğundan, tartışma götürür durumdadır ve bu nedenle etik bir cümle tam olarak gözlemsel önerme kategorisine giremez.⁴²

Üst felsefe doğalcılığı (meta-philosophical naturalism), felsefeyi, doğal bilimin, onunla beraber ilerleyen bir dalı olarak görmesiyle diğer doğalcılık türlerinden ayrılır. Quine'in etiğe olanak tanımayan doğalcılığı da, Hans-Johan Glock'un tespitine göre, bir "üst-felsefe doğalcılığı"dır.⁴³ Ontoloji ve epistemolojinin de birbirinden ayrılamazlığını vurgulayan Quine açısından epistemoloji de görecelidir. Bu bakımdan, Quine'in doğalcılığı, ontolojiyle bağlantılı olarak, göreceli ve dolayısıyla, yalnız belirli bir sistem sınırları içerisinde nesnel ve geçerli olabilecek bir doğruluk anlayışını yansıtmaktadır.

Üst felsefe doğalcılığının, "İnsan nasıl oluyor da bir ahlaka sahip olabiliyor?" sorusuna karşı vereceği cevap, değişen çevre şartlarına uyum sağlayarak dönüşüm geçirme anlamında *evrim kuramından* destek alır. Nitekim, Quine'a göre, insan hayatta kalmak için etiği geliştirmiştir.⁴⁴ Bu bakımdan, bir ölçüt olarak "iyi" veya "en yüksek iyi" (summum bonum) söz konusu değildir. Ahlakın temellerinin ne olduğu konusuyla ilgili olarak, Quine, doğalcı bakış açısını değer-inanç-ahlak ilişkisi açısından çeşitli örnekler üzerinde gösterir:

İnsanın başka bir insanı bir konuda ikna etmek istemesinin ilk amacının, ona istediklerini yaptırabilmek olduğunu görebileceğimizi belirten Quine, dünyanın gelişmesiyle "orman kanunlarında" geçerli olan bu ilkel amacın da yumuşadığını belirtir. "Öyle ki, çoğumuz paylaşmaktan başka hiçbir kazancımızın olmadığı durumlarda bile inançlarımızı yaymaya, birilerini bir şeylere ikna etmeye devam etmekten mutluluk duymaktayız."⁴⁵ Bir kimseyi bir konuda ikna etmenin gerçekleşebilmesi için bir değerler alanına ihtiyaç olduğunu belirten Quine, örnek olarak, birinin geçmişteki

42 W. V. Quine, "Reply to Morton White", *The Philosophy of Quine*, Editör: L. E. Hahn, Paul Arthur Schilpp, Chicago, 1998, ss. 664-665.

43 Hans-Johann Glock, Glock, Quine and Davidson on Language, Thought and Reality, Cambridge, 2003, s. 27, 28. Epistemolojik doğalcılık ile Quine doğalcılığının bire bir örtüşmüyor olması, Quine'in ontolojik göreceliği kabul etmesiyle bağlantılıdır

44 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 134; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 114.

45 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 126, 134; W. V. Quine & J. S. Ullian, *Bilgi Ağı*, Çeviren: A. Hadi Adanalı, Ankara, 2001, s. 108, 113.

bir davranışını överek o davranışa bir değer yüklemiş olduğumuzu, hatta, o kimseyi şartlar elverdiğinde tekrar aynı davranışı yapmaya teşvik etmiş olduğumuzu hatırlatır.⁴⁶

Bir davranışın değerlendirilmiş halini desteklemenin, sebeplilik bağlantısındaki bir inancı desteklemek olduğunu belirten Quine, acılı veya mayhoş yiyeceklerin güzel olduğunu desteklemenin ya da yetimlerin rahat yaşaması gerektiğini desteklemenin, bu durumlara ait sebeplilik bağlantısındaki bir inancı desteklemek anlamına geldiğini belirtir. Quine'a göre, *olumsuz değerler* için de aynı şey söz konusudur, sadece kötü sonuçlarından korktuğumuz için bir şeyden sakınıyorsak, bu konudaki bir değerlendirme yapmak için gereken tek şey, sebeplilik bağlantısındaki inancın benimsetilmesidir. Quine, bu şekilde *değerlendirme* ve *inancın* birbirine bağlı olduğuna dikkat çeker.⁴⁷ Değerlendirme hakkında bir ölçüt sahibi olmanın, değerlendirmeyi amaca yönelik bir araçla ilgili görmekle olduğunu belirten Quine, bazı özelliklerin hipotez için erdem sayılmasındaki ölçütün ise, tahmindeki başarısı olduğunu hatırlatır. Örneğin, kavunların iyi olduğunu anlamaya yarayan ölçütün, kavunların sertlikleri, renkleri ve boyu olduğuna dikkat çekerek özelliklerin tahminde oldukça etkin olduğunu belirtir.⁴⁸

Bencil olmayan bir davranışın durdurabileceği acı, keder veya kazanılabileceği büyük sevinç betimlenerek fedakârlığın teşvik edilmesinin ve onun bir değer olarak güçlenmesinin sağlanabileceğini belirten Quine, bunun gibi ahlaki değerlerin kaynağının teşvik, ceza ve ödüle bağlı bir eğitimden ziyade insan varlığının miras aldığı sempati (duygudaşlık) güdüsünden kaynaklandığını belirtir. Dolayısıyla, Quine'a göre, evrim teorisindeki, *doğal seçim* dikkate alındığında, başkalarını düşünme davranışı/empati duygusunu sağlayan hormonlar, çevre şartlarına uyum sürecinde, insan topluluğunun hayatta kalmasını sağlayacak bir düzeyde kalmaktadır. Bu şekilde belli bir düzeyde kalan hormonlar, hayatta kalmayı sağlayıcı özelliğinden dolayı doğal olarak genetik şifreye aktarılmış olur. Günümüzde nörolojide de kabul gören bu yaklaşıma göre, genetik havuzun devamına katkısından dolayı insandaki ahlaki duyguların evrimleşmiş olabileceğini

46 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 134; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 114.

47 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 134; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 114.

48 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 135.

kabul eden Quine, evrim dolayısıyla insanın ahlaki bir avansla doğduğunu belirtir. Böylece Quine, birbirine hiç benzemeyen insanlar arasında bile, temel ahlak konularında bir fikir birliğinin olmasının sebebinin belirli bir eğitimden çok, miras alınarak hayat şartlarına göre şekil alan güdüler olduğu kanaatindedir.⁴⁹

Düşünce tarihi boyunca ahlak değerlerinin ne olduğunu açıklamaya çalışan pek çok teori ortaya atılmıştır. Sonuçta, ahlakı temellendirme iddiasındaki yaklaşımların temel konularda fikir birliği oluşturmasına karşın, evrensel kabulü sağlayacak derecede başarı kazanamadığına dikkat çeken Quine,⁵⁰ kürtaj, ötenazi, zorunlu doğum kontrolü, ıslah amacıyla kısırlaştırma, idam cezası gibi birçok konuda etik fikir ayrılıklarını hatırlatarak, bazen bencil menfaatlerin de etik konularda farklı düşünmeyi etkilediğini belirtir. Örnek olarak, hayvan hayatına insan eğlencesinden daha az değer veren avcıyı gösterir.⁵¹ Normatif ve teorik ahlaktaki fikir ayrılıkları karşısında, Quine, etik konusunda nihai belirlemeler yapmaya kalkışmaktan ziyade insan eylemlerini betimleyerek bilimsel veriler elde etmenin daha işe yarar olduğunu düşünür.⁵²

Etik değerlerin neler olduğu konusundaki ayrılıkların kaçınılmaz olması dolayısıyla etik belirlemeler yapmak ve ideal etik sunmak gibi bir gayeden uzak durmaya çalışan Quine'in yeni epistemolojisindeki bu tavrın en önemli gerekçesinin belirlenemezliklerden kaynaklanan çaresizlik durumu olduğu görülmektedir. Bir konuda belirlenemezlik durumu, o konudaki bir iddianın temelsiz olması demektir. Etik cümlelerdeki belirlenemezliklere rağmen doğruluk değerlerinin belirlenebileceğine inanmakla yetinmek, etik açıdan belirlenebilirliği sağlamadığı gibi belirlenebileceğini temellendirmeksizin iddia etmek, dogmatik bir varsayım olarak görüldüğünden Quine'in doğalcı bakışı açısından anlamsızdır.

Quine'in etik hakkındaki görüşleri, doğalcı yeni epistemoloji bakımından kopuk olarak eleştirildiğinde zayıf ve anlamsız eleştiriler olarak görünmektedir. Örneğin, Flanagan'ın yeni epistemoloji bakışı açısından

49 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 136-137; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s.116.

50 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 138; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 117.

51 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 137-138; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 116.

52 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 138; Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 117.

Quine'a bir eleştiri yöneltme girişimine rağmen, doğalcı kavrayış noktasında Quine'in yeni epistemoloji yaklaşımından uzaklaştığı dikkat çekmektedir. Ona göre, Quine'in iddia ettiği gibi ahlaki olgular hakkındaki hükümler, içinde gelişmiş olduğu toplumun standartlarına göre veriliyorsa ve etikte "summum bonum" gibi nihai hedefleri tespit etmek mümkün değilse, etiğin de bilimin betimsel önermeleri gibi, bir bütüne (toplumun değer yargıları) görel olarak gözlemsel olarak tespit edilebilir bir şey olması gerekir.⁵³ Flanagan, bütüncü-doğalcı görüşe göre etik önermelerin, bilimin önermelerine kıyasla belirlenebilirlik açısından elverişsiz sayılmasının bütüncülüğün sistematik bütünlüğüne uymayan bir tutarsızlık olduğunu iddia eder ve ahlaki olgular ile ahlaki standartlar arasında bir uyumdan bahsedebileceğini savunur.⁵⁴ Ayrıca, bir doğalcının bilimi, etiğe kıyasla daha ayrıcalıklı görmesinin gerekmediğini, dolayısıyla Quine'in bilimi, etiğe kıyasla metodolojik bakımdan daha kuvvetli bulmasının onun deneyci eğiliminden kaynaklandığı yorumunu yapar.⁵⁵ Halbuki, betimsel önermelerin birbiriyle tutarlı olması (coherence), betimlenebilirlik açısından tüketici olamayan etiğin önermeleri arasındaki uyuma da eşdeğer değildir. Quine'in doğalcı-bütüncü-pragmatist epistemolojisi açısından, etiğin önermelerinin toplumun değerleriyle uyumluluk göstermesinin, epistemolojideki "cümle-olgu" uyumu (correspondence) şeklindeki doğruluk kuramına tekabül etmediğini⁵⁶ de toplumsal yaşantı tecrübelerimizde görebiliriz.

Toplumun içinde yer alan farklı değerler göz önüne alındığında, örneğin, sosyal haklarda *kadın-erkek eşitliği* gibi bir ilke bir toplum içerisinde bazı kimseler açısından adaletin bir gereği olarak algılanabilirken diğerleri tarafından bu ilkenin tersinin bir ideal olarak savunulabildiği görülebilmektedir. Bazıları için, "hayırseverlik" ifadesi yukarıdan aşağı dikey bir eylem olarak aşağılayıcı kabul edilirken bazıları için bir erdem olarak kabul edilebilmektedir. Başkalarının kötü durumuna kıyasla kendi halinden pasif /bencil bir şekilde hoşnut olma durumu veya sorumluluktan kurtulmak amacıyla sarf edilen "Hakkını helal et!" cümlesi bazıları için sorumluluktan kaytarma olarak algılanırken bazıları için ahlaki bir hassa-

53 Owen J. Flanagan, "Quinean Ethics", *Ethics*, Cilt 93, Sayı 1, Chicago, 1982, s. 56.

54 Flanagan, "Quinean Ethics", s. 56.

55 Flanagan, "Quinean Ethics", s. 64.

56 Gibson, *Enlightened Empiricism*, s.168.

siyet olarak algılanabilmektedir. Cinslerden beklenen sosyal rollerde bazen bir cinste görülebilecek bencilce bir davranış hafif kusur olarak kabul edilebiliyorken aynı davranış diğer cinste görüldüğünde ağır kusur olarak değerlendirilebilmektedir Etik-betimsel cümlelerin olguları betimleyebilme ve değerleri belirleme konusundaki yeterliliği, fiziksel-betimsel önermelerdeki netlik, kesinlik düzeyinde olmadığı açıktır. Etik yargılar belirli bir toplumsal değerler sistemine göre birbiriyle tutarlı olsalar dahi, olgusal anlamda neyi doğrulayarak doğruluk değeri alacağı belirli olmadığı için Flanagan'ın yanılığının, pür betimsel önerme nosyonunun yeni epistemolojide neye tekabül ettiğinin gözden kaçırmakla ilgili olduğu, Quine'in doğalcı-bütüncü penceresinden bakma denemesinin pek başarılı olamadığı görülmektedir.

Quine'in yeni epistemolojisinde kayda değer gördüğü önermeler, pür betimsel olarak ifade edilmeye uygun gözlemsel/uyarımsal (stimulus) cümlelerdir. Örneğin, "Hukuk Fakültesi dekanımı, Belçika'daki kızına hediye çeki postalarken gördük," şeklinde bir cümlenin, gördüğümüzü ifade etmiş olmasına rağmen gözlemsel cümle olmadığını belirten Quine, olayı gören başka kimselerin bizim anlattığımız cümleyi reddetme olanağı varsa o cümlenin duyu verisine dayansa bile gözlemsel cümle sayılabileceğini belirtir. Postalayan kişinin dekan olduğunu veya Belçika'da bir kızının bulunduğunu bilmeyen bir kimse bu konuda farklı bir görüşe sahip olabilir. Gözlemsel önermeyi elde etmek için, duyularımızla algıladığımız olayları öyle betimlemeliyiz ki, bizimle o an orada bulunan her hangi bir kimse, anlattığımız bütün konularda bizimle aynı görüşte olmaya mecbur kalmalıdır. Quine, aynı olayın gözlemsel olarak şöyle ifade edilebileceğini belirtir: "Geniş yüzlü, kır bıyıklı, çerçevesiz bir gözlük takan, fötr şapkalı, bastonlu ve tıknaz bir adamı posta kutusuna beyaz bir düz nesneyi koyarken gördüm."⁵⁷ Bunun gibi pür betimsel sayılabilecek bir ifade, bir sistem içinde nesnellik kazanabilmektedir. Quine, bilgide sisteme göreli böyle bir nesnellik şartının, bilgiyi işleyerek yeni bilgiler üretmemize imkân verdiği üzerinde durur. Dolayısıyla, bilimsel teorilerdeki belirlenemezlik durumları bir sisteme göreli olarak ele alındığında belirlenebilirlik kazanıp pragmatik sonuçlar verebiliyor iken etiğin belirlenemezlikleri bir sistem içeri-

57 Quine & Ullian, *Bilgi Ağı*, s. 27; Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 23.

sinde bile çözümsüz kalabilecek, pragmatik sonuçları bakımından farklı sonuçlara yol açabilecek bir elverişsizliğe sahiptir.

Doğalcı bir epistemolojiyle etik yapılamayacağına karşı bir başka itiraz olarak, Morton G. White da, Quine'dan farklı olarak etik önermelerin bilimin önermelerine kıyasla zayıf kalamayacağı fikrini öne sürmüştür. Bu doğrultuda White, Quine'a, normatif olanla betimsel olan önermeler arasındaki "metod ikiliğini" bırakmasını önermiştir.⁵⁸ White, etik cümlelerin aynı anda hem betimsel hem normatif olabileceğinden hareketle etik önermelerin bütüncü bir bakışla test edilebileceğini savunur ve etiğin gözlemsel sayılabilen önermelerine gözlemden başka duyguları (feeling) da eklemenin gerektiğini düşünür. White, "bütüncü" nosyonu kullanarak hem betimsel hem normatif olan önermeler arasında bir köprü kurmayı amaçladığını belirterek⁵⁹ şöyle bir çıkarımı örnek verir:

(I) Bir insanı öldürmek yapılmaması gereken bir davranıştır.

(II) Bir anne, karnındaki bebeği öldürmüştür.

(III) Anne karnında yaşayan her fetüs bir insan olarak, bir insan varlığı gibidir.

dolayısıyla,

(IV) Anne bir insan varlığını öldürmüştür.

dolayısıyla,

(V) Anne, yapılmaması gereken bir iş yapmıştır.⁶⁰

Böyle bir akıl yürütmeye, II, III, IV numaralı cümlelerin betimsel önermeler olduğunu düşünen White, I. cümlelerin toplumdaki bir normu ifade eden ahlaki bir cümle olduğunu, V. cümlelerin ise, toplumun ahlaki normlarına göre çıkan bir sonuç önermesi olduğunu göstererek, burada betimsel önermelere ilave olarak annenin duygularını ifade eden önermeyi de dikkate almayı önermiştir. Buna göre, White, V. cümleyi reddeden veya kendini, V. cümledeki yargıyı onaylamak zorunda hissetmeyen annenin duygularının da bu akıl yürütmeye eklendiğinde, etik konusunda bütüncü bir yol izlemenin başarılı olacağını ve fiziksel önermelerde-

58 Quine & Ullian, *The Web of Belief*, s. 135.

59 White, "Normative Ethics, Normative Epistemology and Quine's Holism", s. 651.

60 White, "Normative Ethics, Normative Epistemology and Quine's Holism", s. 652-653.

ki metodolojik kesinlikten hiç de geri kalınmayacağını savunmuştur.⁶¹ Halbuki, etik yargıların olgularla ilişkisi, bilişsel yargıların olgularla olan ilişkisinden farklıdır. Bu farklılık sebebiyle etik yargı bildiren cümlelerin, fiziksel önermelere kıyasla, doğal olarak ele alınması imkânsız görünmektedir. Bu bağlamda, doğalcı etiğin en az fiziksel önermeler kadar bilimsel (gözlemsel, bütüncü) olabileceği yönündeki White'ın görüşlerinin doğalcı görünmesine rağmen ikna edici olamayışı, Flanagan'ın eleştirisindeki benzer biçimde, Quine'ın doğalcılığındaki *pür betimsel ifadeye imkan veren gözlemsel cümle* nosyonunun aslında içlemsel anlam/çağrışım/duygular/özel gerçekliğin *belirlenemezliği* gibi negatif bir kaynaktan beslendiğini gözden kaçırmakla ilgili olduğu görünmektedir. Dolayısıyla, etiğin cümlelerinde değişken ve tespit edilemeyen duygu ve değer cümleleri, pür betimsel veri sağlamaya izin vermediğinden, Quine'ın önerdiği yeni epistemolojisi açısından, bilimsel bir kesinlikle etik doğruları tespit etmek mümkün değildir.

Aristotelesçi gelenekten beslenen eski epistemolojide ortaya çıkan bir görüş olarak, insan varlığının “Düşünen canlı” olması dolayısıyla diğer canlılara üstün kabul edilmesi de, doğalcı epistemolojinin *düşünmeyi* insan için özel saymak mecburiyetinde kalmayan bakışı açısından anlamsızdır. Dolayısıyla, yeni epistemolojinin doğalcı bakışı açısından, insanın diğer canlılara ontolojik bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmek veya bir böceği ontolojik olarak insandan daha değersiz görmek gibi bir yaklaşım doğalcılıkla uyumlu bir yaklaşım değildir. Doğalcılık hakkında, “Doğalcıların gözünde insanın değeri ancak bir böceğin değeri kadardır!” şeklinde içinde örtük anlam barındıran (mesela böceği insandan ontolojik açıdan düşük değerde gören) bir *değerlendirme* cümlesi bile, insanı diğer canlılardan üstün varsayan özcü anlayışları bünyesinde barındırabilen eski epistemoloji açısından anlamlı görünebilirken yeni-epistemolojinin doğalcı bakışı açısından anlamsız durumdadır. Çünkü bir doğalcı açısından canlı türlerine ontolojik/özel *değer* biçmek mümkün olmadığından statü belirlenecekse hepsinin aynı statüde kabul edilmiş olması beklenir. Dolayısıyla, “Bir böceğin değeri insanınki kadardır.” Denildiğinde ne böceğin değeri yüceltilmiş ne insanın değeri düşürülmüş olur. Bu bakımdan değer

61 White, “Normative Ethics, Normative Epistemology and Quine’s Holism” s. 654-655.

bildirimi yapan veya örtük manalar/ çağrışımlar içeren cümleler, yanıltıcı olduğundan dolayı yeni epistemolojinin doğalcı bakışı açısından bilişsel bir değer taşımaz.

Darwinci evrimcilerin daha az karmaşık yapıda olan canlıları veya düşünme özelliği henüz gelişmemiş canlılara kıyasla insan türünü ontolojik olarak daha üstün saymak gibi bir *zorlayıcı* nedenleri yoktur. Her ne kadar, sömürgeciliği meşrulaştırmak için *evrimciliğin* bir mantık hatası içerisinde bazıları tarafından kullanılmış olabileceği ihtimali bulursa da, beyaz insan ırkını diğerlerine üstün görmek gibi ırkçı yaklaşımların değerlendirme biçimlerini evrimci görüşle *zorunlu* şekilde bağlantılandırmak, ancak eski epistemoloji anlayışıyla yapılabilen değerlendirmelerdir. Darwinci evrimciliği benimseyen doğalcı epistemolog açısından böyle bir değerlendirme anlamsız görülebilmektedir. Çünkü, evrimci ve doğalcı bakış açısından, her canlı türü kendi hayatta kalma amacına dönük olarak kendi şartlarının gerektirdiği şekilde seçim göstermiştir ve insanın gelişmiş bilişsel becerilerinin evren genelinde nesnel doğruyu sağlamadığını kabul eden post-analitik dönemdeki evrimci-doğalcılık, diğer canlı türlerinin sahip olduğu farklı becerilere karşı insanın üstünlüğünü özsel olarak iddia etme motive sahip değildir. Bu noktada, farklı biçimlerde de olsa evrimci görüşü benimseyen mistik düşünürlerin ortak bir şekilde, insanın diğer varlıklara karşı konumuyla ilgili eşitleyici/bütünleştirici yöndeki değerlendirmeleri ve bu yönde gösterdikleri refleksler, evrimci doğa anlayışı etkisiyle ortaya çıkan etik kavrayışlar bağlamında *meta-etik* çalışmalara yol gösterici örnekler olarak ele alınabilir.

Sonuç olarak, etik belirlenemezlikler karşısında, “Bir etik geliştiremez mi?” Sorusuna Quine’ın yeni- epistemoloji açısından “Kesinlikle hayır” cevabını vermek zordur. Çünkü, Quine’ın epistemolojisinde doğalcılığın etik iddialardan elini ayağını çekmesi, belirlenemezlik sebebine dayandığı için kalıcı değildir. Etik belirlenebilirliğin sağlanabildiği olası bir durumda, doğalcılıkla çakışmadan yeni-epistemoloji etiğe uygulanabilecektir. Nitekim, doğalcılığın uygulanmadığı bir durumda etik belirlenemezlikten kurtulmak inşacı (constructive) bir yolla gerçekleşebilir. Bu yolla yeni bir etik geliştirmek, yeni baştan tanımlar öne sürerek mümkün olabilir. Tıpkı, anlam konusunda belirlenemezliğin söz konusu olduğu

eşanlamlılık belirlemede, önceki eşanlamlılıklara dayanmayan ve ifadeleri yeni baştan açıklayan tanımlar üretilirse ki, yapay dillerde böyledir, yeterince açıklayıcı olmasa da bir tanımın ve eşanlamlılığın belirlenebilirliği/geçerliliği yadsınmadığı gibi⁶² önceki etiklere dayanmayan inşacı bir etikle, tanımları, değerleri yeni baştan oluşturmanın söz konusu olduğu bir sistemde zorunlu doğruluk ve a priori iddialarından özenle kaçınarak sisteme görelilik etik belirlenebilirlikten, yeni-epistemoloji çerçevesinde söz edilebilir⁶³

Sonuç

Bu çalışmada “yeni epistemoloji” ifadesiyle Quine’in öne sürdüğü, analitik-sentetik ayrımı yapmadan pür betimsel yol izlemeyi ilke edinen doğalcı bir epistemoloji yaklaşımı kast edilmiştir. Elbette sözü edilen epistemoloji anlayışlarından hangisinin “yeni” veya “eski” olduğu tartışılabilir. Bununla birlikte, buradaki amaç, hangisinin “yeni” olarak niteleneceğinin belirlenmesi olmayıp bir epistemoloji anlayışından diğerine eleştiri yöneltirken gözden kaçabilecek birkaç noktayı gösterebilmektir.

Quine’in önerdiği yeni epistemolojiye yöneltilen itirazların, yalnız eski-epistemoloji anlayışı çerçevesinde anlamlı görünebilen ve yine eski-epistemoloji içerisinde temelsiz olduğu tespit edilmiş argümanlarla yapılması, eski-yeni epistemoloji anlayışları arasında iletişimsizlik kaynaklı bir anlamsızlığın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Bir paradigmadan diğerine eleştiri yöneltmenin geçerliliği de elbette tartışılabilir. Bununla birlikte, itirazların dayanağının temelsiz olduğu ve bu temelsiz iddialar nedeniyle eski paradigma terkedilmiş olmasına rağmen hala zayıf/eski paradigmaya dayalı olarak itiraz argümanı geliştirmek yeni-paradigma açısından anlamsız görünmektedir. Eleştirilerin “yeni” epistemolojinin kendi sistemi göz önüne alınarak yapılması, sahte problemlerle uğraşarak vakit kaybetmeyi önleyebilir. Bu açıdan, yeni-episte-

62 Quine, “Two Dogmas of Empiricism”, s. 25.

63 Quine’in Word and Object adlı eserinde fizik-metafizik ayrımı gözetmeden geliştirdiği bütüncü (holistic) yöntemini kullanan John Rawls’ın inşacı etik yaklaşımı, evrensel ahlaki ilkeler belirlemeyi iddia etmediğinden ve “doğalcı etik” veya “özcülük” yapmaya çalışmadığından, Quine’in yeni epistemolojisi açısından etik belirlenebilirlik ve geliştirmek olanaklı görünmektedir. Bkz. John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, 1999, s. 506-507.

molojinin *bütüncülük*, *doğalcılık*, özcü olmayan gerçekçilik, *etik belirlenemezlik* gibi doktrinlerine karşı anlamlı olabilecek itirazlar yöneltebilmek için yeni-epistemoloji penceresinden bakılarak yapılan eleştiriler üzerinde durmak felsefi gelişmeler sağlayabilir. Böylece, yeni-epistemolojinin benzer öncüllerine sahip olarak, bazen geçici de olsa aynı bakış açısından bakılarak yapılan eleştirilerle farklı epistemolojik sonuçlara varılabileceği gösterilebilir.

Öz

Klasik Epistemoloji Yaklaşımıyla Yeni Epistemolojiyi Değerlendirmek

Post-analitik felsefenin yeni bir epistemoloji anlayışıyla ileri sürdüğü bazı tezler ve doktrinler, klasik/eski epistemoloji anlayışıyla geliştirilen argümanlarla eleştirilmektedir. Örneğin, yeni epistemolojide kabul gören analitik-sentetik ayrımının reddine veya özcü olmayan gerçekçiliğe karşı veya doğalcılığa karşı yapılan itirazlar klasik epistemoloji anlayışıyla öne sürülmektedir. Bu çalışma, Quine'ın yeni epistemolojisine karşı klasik epistemoloji yaklaşımıyla yapılan bazı eleştirilerin anlamsız görüldüğünü göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Epistemoloji, paradigma, Quine, analitik, özcü olmayan gerçekçilik, doğalcılık, etik.

Abstract

Criticizing New Epistemology in Terms of Classical Epistemology

Some theses and doctrines accepted in post-analytical philosophy, which offers a new epistemology, are criticized in terms of the arguments developed by classical epistemology. For example, objections against rejection of analytic-synthetic distinction and against unregenerate realism or naturalism are raised in connection with classical epistemology. This study aims to show that certain criticisms made in terms of classical epistemology to Quine's new epistemology, seem pointless.

Keywords: Epistemology, paradigm, Quine, analytic, unregenerate realism, naturalism, ethics.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1994.
- Başdağ Baş, Hatice, *W. V. Quine'da Anlambilimsel Bütüncülük*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
- Başdağ Baş, Hatice “Quine’in Analitiklik Eleştirisi”, *Felsefe Dünyası*, 42, Ankara, 2007, ss. 155-173.
- Başdağ Baş, Hatice, Önergelerin Analitikliği Bağlamında *W V Quine’in Mantıkçı Pozitivizme Eleştirisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- Borradori, Giovanna, *The American Philosopher*, Çeviren: Rosanna Crottico, Chicago, 1994.
- Carnap, Rudolf, *Meaning and Necessity*, Chicago, 1956.
- Coffa, Alberto, “Carnap, Tarski and the Search for Truth”, *Science and Philosophy, in the Twentieth Century*, Editör: Sahotra Sarkar, Cilt VI, New York, 1996, ss. 155-180.
- Frege, Gottlob, “Sense and Reference”, *The Philosophical Review*, Cilt 57, Sayı 3 (Mayıs, 1948)
- Friedman, Michael, “Philosophical Naturalism”, *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Cilt. 71, Sayı 2, Kasım., 1997, ss. 7-21.
- Flanagan, Jr., Owen J., “Quinean Ethics”, *Ethics*, Cilt 93, Sayı 1, Chicago, 1982, ss. 56-74.
- Garry, Ann, “Analytic Feminism” *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/femapproach-analytic/>, (02/10/2013).
- Gibson, Jr., Roger F., *Enlightened Empiricism*, Florida, 1988.
- _____, *The Cambridge Companion to Quine*, Cambridge, 2004.
- Glock, Hans-Johann, *Quine and Davidson on Language, Thought and Reality*, Cambridge, 2003.
- Grice, H.P. & P.F. Strawson, “In Defense of a Dogma”, *The Philosophical Review*, Cilt 65, Sayı 2, New York, 1956, ss. 141-158.
- Haack, Susan, *Philosophy of Logics*, New York: Cambridge University Press, 1978.
- Korkut, Buket, *On The Significance of Analyticity: A Study on The Controversy between Carnap and Quine*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- Kuhn, Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çeviren: Nilüfer Kuyaş, İstanbul, 2008.

- Kuyaş, Nilüfer, “Çevirmenin Sunuşu”, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Thomas Kuhn içinde, Çeviren: Nilüfer Kuyaş, İstanbul, 2008, ss. 11-59.
- Magee, Bryan, *Yeni Düşün Adamları*, Çeviren: Füsün Akatlı, Ankara, 1985.
- McDermott, Michael, “Quine’s Holism and Functionalist Holism”, *Mind*, New Series, Cilt 110, Sayı 440 (Oct., 2001), New York: Oxford University Press, ss. 977-1025.
- Quine, W. V., “Two Dogmas of Empiricism”, *From a Logical Point of View*, W. V. Quine, Cambridge, 1980, ss. 20-46.
- _____, “Epistemology Naturalized”, *Ontological Relativity and Other Essays*, W. V. Quine, New York, 1969, ss. 69-90.
- _____, “On The Nature of Moral Values”, *Critical Inquiry*, Cilt 5, Sayı 3, Chicago, 1979, ss. 471-480.
- _____, “Five Milestones of Empiricism”, *Theories and Things*, W. V. Quine, Cambridge, 1981, ss. 67-72.
- _____, “Reply to Morton White”, *The Philosophy of Quine*, Editör: L. E. Hahn, Paul Arthur Schilpp, ss. 664-665.
- _____, “On What There is”, *From a Logical Point of View*, Cambridge, 1980, ss. 1-19.
- _____, “Speaking of Objects”, *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: 1969, ss. 1-26.
- _____, *Word and Object*, Cambridge, 1960.
- _____ & Ullian, J.S., *The Web of Belief*, New York, 1978.
- _____ & Ullian, J.S., *Bilgi Ağı*, Çeviren: A. Hadi Adanalı, Ankara, 2001.
- Russell, Bertrand, “On Denoting” *Mind*, Cilt. 114. 456. October 2005.
- Rawls, John, *A Theory of Justice*, Cambridge, 1999.
- Stroud, Barry, “Naturalized Epistemology”, *The Significance of Philosophical Scepticism*, New York, 1984, ss. 209-255.
- White, Morton G., “Normative Ethics, Normative Epistemology and Quine’s Holism”, *The Philosophy of Quine*, Editör: L. E. Hahn, Paul Arthur Schilpp (ed.), Chicago, 1998.